

HENRYK MUSZYŃSKI

KS. PROF. DR HAB. CZESŁAW JAKUBIEC JAKO BIBLISTA

Treść: Wstęp; I. Tłumacz i komentator ksiąg biblijnych; II. Troska o sens wyrazowy; III. Akcentowanie tradycji ustnej; IV. Interpretacja soteriologiczna, chrystologiczna i eschatologiczna.

WSTĘP

Ks. prof. Czesław Jakubiec należy do czołowych biblistów polskich, którzy kształtowali oblicze biblistyki polskiej w okresie powojennym wytyczając, w pewnym sensie, nawet jej kierunek. Działalność zarówno dydaktyczna jak i badawcza ks. Profesora jest niezmiernie szeroka i całkowicie związana, w okresie powojennym, z Akademią Teologii Katolickiej. Ks. prof. J. W. Rosłon w rozprawie (*Kierunek biblijny*) opublikowanej w *Księdze Pamiątkowej Dwudziestolecia ATK* wskazał na działalność dydaktyczną¹. Dlatego ograniczę się wyłącznie do nurtu teologicznego, albo ściślej mówiąc do wskazania pewnych oryginalnych wątków w badaniach ks. prof. Cz. Jakubca.

Zakres badawczy ks. prof. Jakubca jest niezmiernie szeroki. Początkowo ogranicza się do prehistorii biblijnej, do historiografii biblijnej oraz do teologii historii. Obejmuje ona zarówno prehistorię jak i dzieje Izraela. W początkowym okresie skupia się na samej historiografii, później na teologii historii². Następnie zajmuje się profetyzmem, genezą profetyzmu izraelskiego, pochodzeniem tegoż profetyzmu oraz początkami idei mesjańskiej, a także literaturą mądrościową. Z upływem lat

¹ Por. W. Rosłon, *Kierunek Biblijny*, w: *XX lat Akademii Teologii Katolickiej. Księga Pamiątkowa 1954—1974* (pod redakcją ks. H. E. Wyczawskiego), Warszawa 1976, s. 67—68.

² Por. Cz. Jakubiec: *Kiedy Izraelici wyszli z Egiptu*, RBL 2 (1949) s. 370—374; *Historyczna tradycja izraelska*, RBL 3 (1950) s. 340—350; *Czy Hebrajczycy byli w Egipcie?*, RBL 4 (1951) s. 340—352; *Izrael*, 5 (1952) s. 379—391; *Prehistoria biblijna (Gen 1—11), jej pochodzenie i rodzaj literacki*, CTh 21 (1949) s. 259—283, 533—551; *Adam i Ewa*, AK 52 (1950) s. 115—123; *Pradzieje biblijne. Teologia Genesis 1—11*, Poznań 1968, ss. 115; *Nauka o grzechu pierworodnym w Starym Testamencie*, w: *Współczesna biblistyka polska 1945—1970*, Warszawa 1972, s. 91—102.

punkt ciężkości przesuwa się coraz bardziej na tematy teologiczne związane ze Słowem Bożym i z Objawieniem.

Owocem długotrwałej pracy nad Księgą Rodzaju jest komentarz do tejsze księgi. Stosowanie w sposób niezmienny teologicznych kryteriów jedności i ciągłości do całej Biblii, owocuje w syntezie dotychczasowych dzieł, którą zatytułował *Stare i Nowe Przymierze*³. Po wydaniu tej książki prof. Jakubiec koncentruje swoje badania nad problemem prawdy biblijnej oraz ściśle z nią związanym zagadnieniem Bożego Objawienia. Inspiracją ku temu są niewątpliwie jego własne prace badawcze w zakresie Bożego Objawienia, które zbiegają się szczęśliwie z nowym i w dużym stopniu biblijnym ujęciu tegoż Objawienia w Konstytucji *Dei Verbum*.

Jeżeli wolno sądzić z lakonicznych, jak zwykle bardzo powściągliwych wypowiedzi samego ks. Profesora, pewna synteza Objawienia biblijnego, której brak sygnalizował niejednokrotnie w swoich publikacjach, zdaje się dojrzewać, względnie nawet już dojrzała w dziele, nad którym obecnie pracuje i — na ile mogłem się zorientować — które kończy.

I. TŁUMACZ I KOMENTATOR KSIĄG BIBLIJNYCH

Dziełem prof. Jakubca jest kompletne tłumaczenie aż dwóch ksiąg biblijnych, mianowicie Księgi Rodzaju i Księgi Hioba⁴. Ks. prof. Jakubiec jako pierwszy z biblistów polskich, zgodnie z postulatami encykliki *Divino Afflante Spiritu*, daje nie tylko komentarz, ale i oryginalne tłumaczenie całej Księgi Rodzaju. Przyswaja tam zdobycze biblistyki światowej i jednocześnie wychodzi naprzeciw specyficznym potrzebom czytelnika polskiego przez obiektywną ocenę wiarygodności historycznej poszczególnych opowiadań Księgi Rodzaju. Zważywszy z jednej strony trudności, jakie stawały przed katolickim tłumaczem w tym czasie, kiedy ks. Profesor zabierał się do tłumaczenia i do komentowania tej księgi, z drugiej zaś strony brak tego rodzaju komentarzy w środowisku polskim, dzieło ks. Profesora dotyczące Księgi Rodzaju ma charakter pionier-

³ Por.: *Geneza profetyzmu izraelskiego*, AK 49 (1948) s. 417—432; *Mojżesz i Eliasz na Górze Tabor*, „Wiad. Archidiec. Warsz.” 59 (1949) s. 254—256; *Wprowadzenie do Ksiąg Starego Testamentu*, Warszawa 1954, ss. 264; *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, Poznań 1955, ss. 239; *Genesis. Księga Rodzaju. Przekład z hebrajskiego i komentarz*, Warszawa 1957, ss. 380; *Stare i Nowe Przymierze. Biblia i Ewangelia*, Warszawa 1961, ss. 380.

⁴ Por. *Księga Rodzaju*, dz. cyt. wyżej oraz *Księga Hioba. Wstęp — przekład — komentarz* (PST VII, 1), Poznań 1974, ss. 272.

ski. Tłumaczenie to weszło następnie do *Biblii Tysiąclecia*, jest to bowiem tłumaczenie dojrzałe i wierne. Zresztą ks. Profesor sam podkreślał, że usiłuje tłumaczyć wiernie, ale przede wszystkim stara się oddawać wiernie myśli autorów natchnionych. Tam, gdzie jest to możliwe oddaje to również językiem rytmicznym, zrozumiałym dla współczesnego czytelnika.

Drugi to komentarz Księgi Hioba. Jak powszechnie wiadomo jest to jedna z najstarszych i najtrudniejszych ksiąg Starego Testamentu. Złożona historia literacka księgi, niezmiernie różnicowany język a nadto i liczne problemy historyczne sprawiły, że tłumacz i komentator stanął wobec wyjątkowo trudnego zadania. Nie było zapewne przypadkiem, że spośród biblistów polskich tę właśnie księgę powierzono ks. prof. Jakubcowi. Doskonale przygotowanie filologiczne i znajomość zagadnień historycznych, literackich połączona z wyjątkową sumiennością i dokładnością badacza sprawiły, że komentarz i tłumaczenie Księgi Hioba napisane przez ks. prof. Jakubca należą do najlepszych w tej serii i mogą stać obok innych komentarzy biblijnych w wymiarze światowym. Wysoki walor naukowy sprawia, że zarówno tekst jak i komentarz odbiegają od wcześniejszego komentarza Księgi Rodzaju. Komentarz do Księgi Hioba jest poprzedzony krytyką tekstu i ma charakter kompletny. Pomimo różnic, w tych dwóch komentarzach można dostrzec wyraźne znamiona jedności obydwu tłumaczeń i komentarzy. Wyraża się ono w doskonałej podbudowie filologicznej i w wierności tekstowi oryginalnemu. Przy pomocy wszystkich środków, którymi dysponuje współczesna biblistyka ks. prof. Jakubiec zmierza do wydobycia właściwego sensu wyrazowego zamierzonego przez hagiografów. Wierność ta wyraża się głównie w wiernym oddaniu myśli hagiografów.

Trzeba jeszcze podkreślić kilka wątków oryginalnych w badaniach ks. prof. Jakubca. Ci, którzy znają ks. prof. Jakubca i wiedzą, że należy on do ludzi, którzy nie lubią powtarzać rzeczy, jakie już zostały powiedziane. Dlatego chcę wskazać wątki — w moim przekonaniu — twórcze, oryginalne i pionierskie jak na owe czasy, kiedy powstały te dzieła, które pisał. Należą do nich:

- troska o wyrazowy sens biblijny;
- ustawiczne podkreślanie całkowitej jedności i ciągłości obydwu przymierzy;
- interpretacja teologiczna, soteriologiczna, mesjańska, chry-stologiczna;
- akcentowanie tradycji ustnej;

- znamię twórcze hagiografów, zwłaszcza ewangelistów;
- akcentowanie faz przekazywania Ewangelii, którym odpowiada własny sens teologiczny.

II. TROSKA O SENS WYRAZOWY

Ks. prof. Jakubiec we *Wstępie ogólnym* napisanym już w 1955 r. mocno zaakcentował tożsamość wyrazowego sensu biblijnego autora ludzkiego i Boga jako Autora, który sprawił, że „sens wyrazowy może wynikać również z o wiele szerszego kontekstu niż kontekst samego zdania czy całej księgi natchnionej”⁶. Z tego względu na ciągłość myśli Bożej we wszystkich księgach Pisma Świętego biblijny sens wyrazowy może wykraczać poza ramy danej księgi natchnionej, w której autor-człowiek za pomocą swoich słów wyrażał bezpośrednio myśl Bożą. Jest to naczelną zasadą hermeneutyczna, którą ks. prof. Jakubiec sformułował już w 1955 roku. Zaowocowała ona wspaniałymi syntezami, które nam przedłożył zwłaszcza w książce *Stare i Nowe Przymierze*. Trzeba zwrócić uwagę, że ta zasada hermeneutyczna została sformułowana na wiele lat przed Konstytucją *Dei Verbum*, gdzie doczekała się niejako oficjalnego uznania ze strony Kościoła, bo w tej właśnie formie została przyjęta (n. 12).

Następstwem tej zasady jest również jedność i ciągłość oraz równość obydwu Testamentów. W sposób sobie właściwy przeciwko uproszczonemu i niestety dość rozpowszechnionemu pogładowi jakoby Stary Testament stracił swoje znaczenie w momencie wypełnienia, ks. prof. Jakubiec z naciskiem akcentuje organiczną jedność i całkowitą równość obydwu Testamentów, zrozumianych jako określony etap Bożej ekonomii zbawienia. Pozwolę sobie zacytować bardzo znamienity fragment *Starego i Nowego Przymierza*: „Bez nauki (objaśnienia) Jezusa Biblia sama w sobie (pod którą rozumię Stary Testament) byłaby tylko obrazem przeszłości i to nie pełnym; jej bowiem treść wskazująca na przyszłą epokę mesjańską rzutowałaby w próżnię. Z drugiej zaś strony i Ewangelia bez Biblii nie miałaby podstaw i byłaby wręcz niezrozumiała”⁶. Znowu na wiele lat przed Konstytucją *Dei Verbum*, która wskazuje, że należy uwzględnić jedność i ciągłość całego Bożego Objawienia,

⁶ *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, Poznań 1955, s. 196.

⁶ *Stare i Nowe Przymierze. Biblia i Ewangelia*, Warszawa 1961, s. 205. Por. też *Wzajemne „przenikanie się” obu Testamentów*, RBL 16 (1963) s. 25—29.

ks. Profesor nie tylko dostrzega tę zasadę, ale praktycznie ją stosuje w swojej interpretacji. Tylko dzięki temu mogła powstać książka *Stare i Nowe Przymierze*. Zasada ta owocuje także w jego komentarzach teologicznych. W moim przekonaniu jest to własny, specyficzny rys interpretacji ks. prof. Jakubca. Oryginalność komentarza do Księgi Rodzaju wyraża się w tym, że ks. prof. Jakubiec zasadę jedności i ciągłości bardzo konsekwentnie zastosował nie tylko do całej Księgi, ale i do jej poszczególnych fragmentów. I tak według ks. Jakubca stworzenie nieba i ziemi jest nie tylko początkiem zbawienia, ale też odbiciem i przygotowaniem prorocstwa o nowym stworzeniu. A *Stare Przymierze* tylko przygotowaniem *Nowego Przymierza*, *Nowe* wypełnieniem *Starego*, ale jedno i drugie stanowi realizację dwóch różnych etapów jednego i tego samego zbawienia zrealizowanego w różnym czasie. Dziś zasada jedności i ciągłości całej Biblii jest naczelnym postulatem współczesnej hermeneutyki biblijnej, albo dokładniej mówiąc interpretacji teologicznej całej Biblii.

III. AKCENTOWANIE TRADYCJI USTNEJ

Ks. prof. Jakubiec akcentuje też bardzo mocno znaczenie tradycji ustnej. W naszym środowisku polskim było to nie tylko oryginalnością, ale i nowością. Na wiele lat przed instrukcją Komisji Biblijnej *De historica evangeliorum veritate* (1964), ks. prof. Jakubiec tak rozróżnia fazy przekazywania Ewangelii: „To, co sam Jezus powiedział i przekazał Apostołom; to, co w oparciu o Jego naukę mówili o Nim głosiciele Ewangelii i co zostało później utrwalone na piśmie przez Ewangelistów; to, co w oparciu o Biblię podał na piśmie (w listach) Apostoł Paweł, czyli treść jego nauki, której podstawą było jego zetknięcie się pod Damaszkiem z Jezusem zmartwychwstałym; to, co na podstawie autentycznych słów Jezusa zostało zawarte w czwartej Ewangelii i w Apokalipsie; to, co przekazali apostołowie Jan, Piotr, Jakub i Juda w swoich listach, aby podać naukę moralną gminom chrześcijańskim”⁷.

IV. INTERPRETACJA SOTERIOLOGICZNA, CHRYSOLOGICZNA I ESCHATOLOGICZNA

Wydarzenia opisane w księgach *Starego i Nowego Przymierza* są zaledwie tłem istotnej treści zawartego w tych księgach Objawienia. Dotyczy to nie tylko ksiąg *Starego Przymie-*

⁷ *Stare i Nowe Przymierze*, dz. cyt., s. 206.

rza, w których autorzy przedstawili ideę zbawienia bądź pod postacią opisu dziejów narodu izraelskiego, bądź w formie wypowiedzi prorockich czy swoistej religijnej spekulacji filozoficznej mędrców natchnionych. Podobnie bowiem rzecz ma się z księgami Nowego Przymierza: z Ewangeliami czy innymi pismami. Cuda zdziałane przez Jezusa są niczym innym, jak „działami” za pośrednictwem których urzeczywistnia się zbawienie. Królestwo niebios jest synonimem zbawienia. Przypowieści nie tylko opisują królestwo niebios, lecz zawierają przestrożę, pouczenie, zachętę w związku z mającą nadejść doniosłą i decydującą chwilą, która rozstrzyga o losie ludzi, o tym, czy będą zbawieni, czy nie. Tu widzimy ten bardzo charakterystyczny rys — zbawienie nie tylko jako główny temat Biblii, ale zbawienie jako główne dzieło Boga. Zadaniem biblisty jest zaakceptowanie, podkreślenie, wydobyć tej istotnej treści historiozbawczej Biblii.

Dwa następne znamiona w moim przekonaniu, to mesjański i proroczy charakter całej Biblii, które ks. Profesor bardzo mocno akcentuje. Treść Starego Testamentu jest mesjańska nie tylko w znaczeniu, jakie dogmatycy przypisują kilku wybranym tekstom prorockim albo argumentom teologicznym dla udowodnienia, że Jezus był zapowiedzianym Mesjaszem. Treść Starego Testamentu jest mesjańska w tym znaczeniu, że wraz z Objawieniem zawartym w Nowym Testamencie, stanowi ona organiczną jedność i całość, że jako objawiona przez Boga za pośrednictwem proroków i natchnionych autorów Starego Testamentu, jest przygotowaniem oraz podłożem dla Objawienia, jakie przyniósł Jezus, Syn Boży, a stąd pozwala lepiej zrozumieć naukę i całą treść Nowego Testamentu.

Drugie znamię (treść prorocka): nie tylko same proroctwa mesjańskie, ale cały Stary Testament ma znamię prorockie i to obok znamion soteriologicznych. W moim przekonaniu jest to też bardzo znaczny wkład prof. Jakubca do teologicznej interpretacji Starego i Nowego Testamentu.

Wreszcie ostatni wątek. Nazwałem go interpretacją eklezjalną. Interpretacja eklezjalna w tym znaczeniu, że ks. Jakubiec organicznie akcentuje związek istniejący pomiędzy wspólnotą Ludu Bożego Starego i Nowego Przymierza. Tradycja biblijna (i to akcentuje bardzo mocno, zanim doczekało się to oficjalnego stwierdzenia w dokumentach Kościoła) kształtowała się w żywej wspólnocie Kościoła i jej służyła. Wiara zaś i życie tej wspólnoty w sposób decydujący wpływały na ostateczny kształt i treść przekazów biblijnych. Przy tym bardzo mocno akcentu-

je ks. Jakubiec jedność i ciągłość tej tradycji. Z drugiej zaś strony nie podobna nie dostrzec troski, aby wykład i wyjaśnienie treści biblijnych pozostawały w ścisłej zgodności z nauką Kościoła.

Prawie we wszystkich ważniejszych kwestiach ks. prof. Jakubiec przytacza a nie rzadko odwołuje się do oficjalnych dokumentów kościelnych. Stąd, jak można sądzić najchlubniejszą nagrodą dla ks. Profesora jest to, że za swój twórczy, a nie rzadko pionierski trud — jeśli zważy się czasy, kiedy te książki i artykuły były napisane — zjednał sobie nie tylko trwałą wdzięczność swoich słuchaczy, wychowanków, ale prawie wszystkie postulaty i to zarówno w zakresie hermeneutyki biblijnej jak i teologicznej interpretacji Biblii jako Bożego Objawienia doczekały się dowartościowania, potwierdzenia, a nierzadko wypełnienia w oficjalnej nauce Kościoła określonej na Vaticanum II i rozwijającej się również po Vaticanum II.

Henryk Muszyński